SISÄMINISTERIÖ MUISTIO

Eduskunnan hallintovaliokunnan kokous 12.9.2019

1. Pelastustoimen ja hätäkeskustoiminnan esittely

Pelastustoimi vastaa ihmisiin, omaisuuteen ja ympäristöön kohdistuvien onnettomuuksien edellyttämistä toimenpiteistä ja onnettomuuksien ennaltaehkäisystä. Vastuu ulottuu päivittäisistä onnettomuuksista suuronnettomuuksiin ja poikkeusoloihin varautumiseen.

Pelastustoimen toiminta ulottuu laajalle yhteiskuntaan monelle eri toimialalle. Muuttuva yhteiskunta ja ***toimintaympäristö*** haastavat pelastustointa monella tavalla. Pelastustoimen kannalta olennaisia ovat esimerkiksi kansainvälisessä turvallisuusympäristössä sekä väestö- ja aluerakenteessa tapahtuvat muutokset, talouden kiristyminen ja teknologinen kehitys. Keskinäisriippuvuuden maailmassa maailmanlaajuiset trendit ovat osa Suomenkin toimintaympäristöä. Ilmastonmuutoksen uhat tunnustetaan yleisesti. Väestökehitys, kiihtyvä kaupungistuminen, valtioiden väliset muuttoliikkeet, ruokaturva, energian saatavuus ja luonnonvarojen niukkuus ja konfliktien luonteen muutos ovat esimerkkejä toisiinsa kietoutuneista kysymyksistä. Muutosten torjuminen tai niihin sopeutuminen voivat luoda myös maailmanlaajuisia taloudellisia mahdollisuuksia.

Valtakunnallisella tasolla pelastustointa johtaa ***sisäministeriön pelastusosasto***. Sisäministeriön pelastusosasto johtaa, ohjaa ja valvoo pelastustointa ja sen palvelujen saatavuutta ja tasoa, huolehtii pelastustoimen valtakunnallisista järjestelyistä sekä yhteen sovittaa eri ministeriöiden ja toimialojen toimintaa pelastustoimessa ja sen kehittämisessä. Sisäministeriön pelastusviranomaisella on oikeus antaa pelastustointaa koskevia käskyjä ja määrätä pelastustoiminnan johtajasta ja hänen toimialueestaan. Lisäksi pelastusylijohtaja voi päättää pelastustoimeen kuuluvan avun antamisesta ulkomaille. Pelastusylijohtaja voi myös pyytää tarvittaessa pelastustoimeen kuuluvaa kansainvälistä apua Euroopan unionilta, toiselta valtiolta tai kansainväliseltä järjestöltä.

Aluehallintovirastoissa on pelastustoimen ja varautumisen vastuualue, jonka keskeisenä tehtävänä on valvoa pelastustoimea sekä pelastustoimen palvelujen saatavuutta ja tasoa alueellaan. Valtion pelastusviranomaisia ovat sisäministeriön pelastusylijohtaja ja hänen määräämänsä sisäministeriön ja aluehallintoviraston virkamiehet. Aluehallintovirastojen pelastustoimi ja varautuminen -vastuualueet tukevat sisäministeriötä sen valtakunnallisissa tehtävissä pelastustoimessa, huolehtivat alueellisen varautumisen yhteensovittamisesta, alueellisista valmiusharjoituksista, alueellisista maanpuolustuskursseista sekä tarvittaessa yhteensovittavat viranomaisten toimintaa turvallisuustilanteissa.

Suomessa on 22 kuntien yhteisesti ylläpitämää ***pelastuslaitosta***. Lain mukaan pelastustoimen alueeseen kuuluvat kunnat sopivat keskenään pelastustoimen järjestämisestä. Pelastuslaitokset hoitavat pelastustoimen tehtävät alueellaan. Alueen pelastustoimi vastaa muun muassa pelastustoimen palvelutasosta sekä pelastuslaitoksen toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Erittäin merkittävä rooli pelastustoimen järjestelmässä on ***sopimuspalokunnilla***, jotka suurelta osin perustuvat vapaaehtoistoimintaan. Ne osallistuvat sammutus- ja pelastustoimintaan ja muodostavat samalla poikkeusoloissa ja väestönsuojelussa tarvittavan reservin. Sopimuspalokunnat huolehtivat pelastustehtävistä noin 90 %:n alueella maamme pinta-alasta, jolla asuu noin 46 % suomalaisista. Muualla, isoimmissa kaupungeissa, sopimuspalokunnat toimivat ensisijaisesti ammattipalokuntien tukena ja reservinä laajojen tai päällekkäisten tilanteiden varalta. Sopimuspalokuntalaisissa on pelastustoimintaan osallistuvia sivutoimisia ja vapaaehtoisia hälytysosastoissa yhteensä yli 15 000, ja he ovat mukana noin 60 %:ssa vuotuisista pelastustoimen hälytystehtävistä.

Palvelutasopäätöksen tekee alueen pelastustoimi, joka toimittaa päätöksen aluehallintovirastolle. Pelastuslaki määrittelee pelastustoimen palvelutasolle perusvaatimukset. Palvelutasoa suunniteltaessa pelastus-

laitoksen alue jaetaan onnettomuusriskien mukaan ***neljän eri tason riskialueisiin***. Tasolla I onnettomuuksien määrä ja suuronnettomuuksien uhka arvioidaan korkeimmaksi. Tällaisia alueita ovat suuret kaupunkitaajamat ja suurteollisuusalueet. Alimman tason IV alueet ovat toisaalta erittäin harvaan asuttuja tai kokonaan asumattomia alueita, joilla onnettomuuksien määrä on vähäinen. Paitsi uhat ja riskitasot, palvelutasopäätöksissä määritellään myös toiminnan yleiset tavoitteet ja käytettävät voimavarat. Palvelutasoa määriteltäessä on otettava huomioon myös poikkeusolojen vaatimukset.

Pelastustoimen valmius järjestetään siten, että vaste on riittävän nopea ja tehokas. Toimintavalmiuden on vastattava riskitasoa: mitä korkeampi riski, sitä parempi toimintavalmius. Riskialueella I palokunnan on oltava kohteessa pääsääntöisesti kuudessa minuutissa ja riskialueella II, esimerkiksi maaseututaajamat, 10 minuutissa hälytyksen saatuaan. Erilaisia tehtäviä varten määritellään yhdestä tai useammasta yksiköstä koostuva vaste, jonka hätäkeskus hälyttää onnettomuuspaikalle. Pelastusviranomainen johtaa aina pelastustoimintaa onnettomuuspaikalla. Jos toimintaan osallistuu myös esimerkiksi poliisi ja terveydenhuolto, pelastusviranomainen on myös kokonaisuudesta vastaava yleisjohtaja. Erityisen suurissa onnettomuustilanteissa muodostetaan johtokeskus, jossa pelastustoimen johtaja työskentelee yhdessä tarvittavien asiantuntijoiden kanssa.

Pelastusalan koulutuksen tuottaa Kuopiossa sijaitseva ***Pelastusopisto*****.** Päätoiminen pelastushenkilöstö saa nykyisin koulutuksen, jonka perusteella he voivat toimia kaiken tyyppisissä onnettomuustilanteissa sekä myös sairaankuljetuksen ja lääkinnällisen pelastustoimen tehtävissä. Pelastusopiston tehtävänä on myös varautumiskoulutuksen ja valmiusharjoitusten toteutus. Pelastusopisto vastaa myös kansainvälisen pelastustoiminnan valtakunnallisista koulutuksista ja avunannon käytännön järjestelyistä.

Suomessa, kuten muissakin EU-maissa, on käytössä yksi keskitetty hätänumero 112. Puhelut ohjautuvat johonkin kuudesta ***Hätäkeskuslaitokseen*** kuuluvasta hätäkeskuksesta. Niiden tehtävänä on vastaanottaa pelastustoimen, poliisin sekä sosiaali- ja terveystoimen alaan kuuluvia hätäilmoituksia ja muita ihmisten, omaisuuden ja ympäristön turvallisuuteen liittyviä välittömiä toimenpiteitä edellyttäviä ilmoituksia sekä välittää ne edelleen niille yksiköille, joille tehtävä kuuluu. Hätäkeskukset sijaitsevat Keravalla, Turussa, Porissa, Kuopiossa, Vaasassa ja Oulussa. Niihin tulee vuodessa yhteensä noin 2,7 miljoonaa hätäpuhelua, ja tehtäviä välitetään yhteensä noin 1,7 miljoonaa. Hätäkeskusten välittämistä tehtäväilmoituksista hieman yli puolet on terveystoimelle kuuluvia tehtäviä, hieman vajaat puolet poliisille ja alle 5 % pelastusviranomaisille.

2. Keskeiset ajankohtaiset haasteet ja resurssitilanne

Pelastustoimi

- Pelastustoimen hallintouudistuksen (maakuntiin siirtyminen) rahoituksen turvaaminen (VM:n pääluokan momentilla 28.70.05)
- Pelastusopiston rahoituksen turvaaminen, investoinnit ovat jo pitkään olleet jäissä ja vaikutukset alkavat pian näkyä koulutuksen laadussa
- Haasteet toimintavalmiudessa, toimintavalmiusajat tulevat heikkenemään
- Henkilöstön riittävyyden turvaaminen valtakunnallisesti - sopimuspalokuntatoiminnan toiminta-edellytykset heikkenevät

ICT-järjestelmät:

- ICT-järjestelmien toteuttaminen haasteellista,
- tavoitteena on, että valtio vastaisi ICT-järjestelmien suunnittelusta ja hankinnasta ja käyttäjät vastaisivat ylläpidosta,
- pelastustoimen ICT-järjestelmät ovat hajanaisia, tavoitteena on enemmän valtakunnallisia järjestelmiä pelastuslaitoskohtaisten järjestelmien sijaan

Hätäkeskustoiminta

- TUVE-verkon luotettavuus ERICA- hätäkeskustietojärjestelmässä ja tästä aiheutuva tarve ylläpitää vanhaa ELS-tietojärjestelmää varajärjestelmänä, ongelmana rahoitus
- Hätäkeskuspäivystäjien saatavuus ml. ruotsinkieliset hätäkeskuspäivystäjät, tavoitetaso on 630 hätäkeskuspäivystäjää, rekrytoitavaa päivystyshenkilöstöä ei ole tällä hetkellä tarpeeksi

3. Sisäisen turvallisuuden selontekoon liittyvät hallintovaliokunnan kannanottojen toimeenpano

Hallintovaliokunnan kannanotossa ehdotettiin, että hallitus turvaa sisäisen turvallisuuden keskeisten viranomaisten muun muassa pelastustoimen ja hätäkeskuslaitoksen suorituskyvyn sekä näiden viranomaisten lakisääteisten tehtävien hoitamisen asianmukaiset edellytykset nykyistä paremmin muun muassa vahvistamalla olennaisesti näiden viranomaisten rahoituspohjaa.

Pelastustoimen suorituskyvyn parantamiseen liittyen on valmisteltu kansallinen riskinarvio ja alueelliset riskiarviot. Nämä antavat hyvän pohjan tarkastella suorituskykyä erilaisten riskien näkökulmasta.

Hätäkeskuslaitoksen rahoituspohjan vahvistamiseksi on tehty seuraavaa:

1. Hätäkeskuslaitoksen määrärahatasoa lisättiin 5,25 - 5,45 miljoonalla eurolla vuosina 2020–2023 kevään 2019 kehyspäätöksessä.

2. Pelastusopiston määrärahatasoa lisättiin 500 tuhannella eurolla vuosina 2020–2023 kevään 2019 kehyspäätöksessä. Tämä mahdollistaa hätäkeskuspäivystäjien aloituspaikkojen nostamisen pysyvästi 48 paikkaan vuodessa.

3. Edellisten lisäksi hallitusohjelmassa esitetään hätäkeskustoiminnan turvaamiseksi 2,5 miljoonan euron määrärahan korotusta vuosiksi 2020–2023.